E. H. GOMBRICH
ZGODOVINA UMETNOSTI
Studia humanitatis, Ljubljana, 2025,
prevod Katja Jenčič
688 strani, 59,90 EUR
(ISBN: 978-961-7145-22-9)

Zgodovina umetnosti E. H. Gombricha je klasika na področju umetnostne zgodovine. Odkar je izšla leta 1950, ni nikoli prenehala biti v prodaji. Številnim prevodom v druge jezike se je pridružil tudi slovenski prevod, natisnjen v – za slovenske razmere – velikanski nakladi 2000 izvodov. Že v predgovorih ob prvih straneh knjige razberemo razloge za njeno trajno priljubljenost. Šestnajst predgovorov daje svojevrsten vpogled tudi v zgodovino same knjige.

Gombricheva knjiga je namenjena vsem, ki si želijo prvih usmeritev ob vstopu v kompleksno področje umetnosti. Njena primarna naloga je biti vodnik, ki bralcu omogoča jasen pregled in razumevanje povezav med različnimi obdobji, slogi in imeni, ne da bi ga preobremenil s podrobnostmi. Knjiga naj bi ga opremila s temeljnim znanjem, potrebnim za nadaljnje branje specializirane literature.

Čeprav je avtor med pisanjem mislil predvsem na najstniške bralce, ki šele odkrivajo svet umetnosti, poudarja, da se knjiga za mlade ne bi smela bistveno razlikovati od knjige za odrasle, "razen v tem, da morajo računati na najzahtevnejšo vrsto kritikov; kritikov, ki v hipu opazijo in zavrnejo vsako sled domišljavega žargona ali lažne sentimentalnosti", saj sta to "pregrehi, zaradi katerih ljudje do konca življenja ostanejo nezaupljivi do vsega pisanja o umetnosti". Zanj je ključna zvestoba preprostemu jeziku, "kljub tveganju, da bom zvenel vsakdanje ali nestrokovno", ne da bi se "izogibal težavnosti misli", saj sta to pogosta razloga, da ljudje za vse življenje postanejo nezaupljivi do literature o umetnosti.

Zato si je zastavil več pravil, ki jim je sledil pri pisanju: povezava besedila in slik; omejitev na resnične umetnine, izogibanje lastni izvirnosti in dajanje prednosti uveljavljenim mojstrovinam; izbira tistih del, ki jih je videl v izvirniku; nobenemu pravilu ne bo sledil v celoti. Seveda se je zavedal, da so zaradi teh omejitev številni veliki umetniki in celotne kulture (kot so npr. hindujska ali etruščanska umetnost) ostali zunaj obsega knjige, vendar je to štel za nujno zlo za ohranitev jedrnatosti in vloge prvega vodnika po umetnosti.

Gombrichev namen ni bil navajanje dejstev. Njegov glavni cilj je pripovedovati o umetnosti in pokazati, kako so se umetniški cilji in stremljenja skozi zgodovino nenehno spreminjali. Vsako delo je po njegovem povezano s predhodnikom – bodisi s posnemanjem bodisi z zavračanjem. Vsak umetniški premik prinese nekaj novega, a hkrati tudi nekaj izgubi. Zgodovinska perspektiva omogoča razumevanje subjektivnega občutka umetnikov brez zatrjevanja, da je njihovo delo objektivno boljše od prejšnjega. Ta konstantna dialektika je zanj ključ do razumevanja umetnosti. Iz množice zgradb, kipov in slik je odbral zelo majhno število tistih, "ki jih je mogoče vključiti v zgodbo, ki se ukvarja predvsem z rešitvami dolo-

čenih umetniških problemov, torej z rešitvami, ki so omogočile potek nadaljnjega razvoja".

Gombrich ne predstavlja umetnostne zgodovine kot procesa izboljševanja, pri čemer je primitivna umetnost manj vredna od renesančnih mojstrovin. Namesto tega vsako dobo in obdobje predstavi kot nekaj samosvojega, po svoje vrednega, ustvarjenega z različnimi motivacijami in v drugačnem kulturnem kontekstu, vsako polno edinstvenih mojstrovin. Umetnost je zanj predvsem stvaritev edinstvenih posameznikov, katerih dela odražajo njihov čas, težnje in vizijo. Razumeti umetnostno zgodovino pomeni razumeti življenja in dela teh umetnikov, pri današnjih umetnikih pa gre za ponovno povezovanje z ustvarjalci, ki so oblikovali naš vizualni svet. Knjigo zato obogatijo tudi ilustracije, ki prikazujejo umetnike pri delu ali njihovo družbeno okolje. Te slike, čeprav ne vedno najvišje umetniške vrednosti, skupaj tvorijo stransko pripoved o spreminjajočem se družbenem položaju umetnika skozi stoletja in pomagajo bralcu vizualizirati kontekst, v katerem so nastajala velika dela.

Omenja tudi žalosten pojav uničevanja umetnosti, saj je bilo izgubljenih več umetnin, kot jih je ohranjenih: plemenski predmeti, stopljene bronaste skulpture iz časov, ko je bila kovina pomanjkljiva, umetnine, uničene zaradi bogokletja in vojnih zločinov.

Slikarstvo je v knjigi bolj zastopano od kiparstva in arhitekture, kar je posledica praktičnih razlogov – sliko je v knjigi lažje predstaviti kot tridimenzionalni kip ali zgradbo. Kljub temu skuša to neuravnoteženost popraviti tako, da arhitekturi daje vidno mesto v uvodih poglavij, da bi bralec lahko dojel duh celotnega obdobja.

Gombrich pomaga razumeti umetniška gibanja in njihove medsebojne povezave. Pravi, da se je trudil, "da bi bilo to nenehno spreminjanje ciljev rdeča nit moje pripovedi … in pokazati, kako je vsako delo s posnemanjem ali nasprotovanjem povezano s tistim, kar se je dogajalo prej" in "da se je oziral v preteklost za primerjavo s starejšimi deli, da bi opozoril na razdaljo, ki so jo umetniki ustvarili med seboj in s svojimi predhodniki", pri tem pa se je treba izogniti naivni in napačni predstavi ter razlagi, "da nenehne spremembe v umetnosti pomenijo nenehen napredek" in se ob tem zavedati, "da vsako izboljšanje ali vsak napredek v eno smer sproži izgubo na drugi strani in da ta subjektivni napredek kljub svoji pomembnosti ne ustreza objektivnemu povečanju umetniške vrednosti".

Gombrich se poglablja v temelje, ideje in vpliv posameznih generacij na naslednje. Vsako poglavje pokaže, kako so se umetniki srečevali s preteklostjo, kako so inovirali in se odzivali na dogodke svojega časa in kako so spreminjali svet umetnosti z lomljenjem tradicije. O umetnikih "lahko pripovedujemo šele, ko po določenem času ugotovimo, kakšen vpliv je imelo njihovo delo na druge, in kako so prispevali k zgodovini umetnosti". Tako pomaga razumeti, kako se slogi in teme razvijajo kot odziv na svetovne nazore in tehnični napredek vsake dobe. Predstavi ključna dela vsakega obdobja, in tako bralcu pomaga vizualizirati prehode in razvoj.

Knjiga je urejena kronološko. V 28

poglavjih razgrinja razvoj evropske umetnosti.

Začne z jamskimi poslikavami, zgodnjimi oblikami umetniškega izražanja iz prazgodovine. Zanj ta dela razkrivajo človeški nagon, da pusti sled, komunicira in se izrazi onkraj jezika. Ta dela nas spominjajo, da je bila umetnost že od svojih začetkov odziv na duhovne in družbene potrebe človeka, povezava z mističnim in nevidnim. Ta prvinska umetnost, ki združuje simboliko in ritual, vpliva na naše dojemanje umetnosti še dandanes. Nadaljuje z obravnavo antike, v kateri je umetnost pogosto služila funkcionalnim namenom, bodisi verskim bodisi političnim. Izpostavi na primer Partenon v Atenah, kjer harmonija proporcev uteleša vrednote atenske demokracije. Ta funkcionalni vidik starodavne umetnosti je pomembna lekcija za sodobne umetnike, saj pokaže, da ima umetnost pogosto utilitarno ali pripovedno dimenzijo. Potem pokaže pot od pozne antike do renesanse kot obdobja oživitve in vnovičnega odkrivanja starodavnih vrednot, vendar z novo intenzivnostjo. Poudarja, kako so renesančni umetniki, kot je Michelangelo s svojo fresko v Sikstinski kapeli, na novo opredelili umetnost kot izraz individualnosti in tehnične virtuoznosti. Barok in rokoko vodita k razumevanju umetnosti kot orodja za očaranje in ganjenje gledalca, kar je težnja vsakega umetnika, ki želi ustvarjati privlačna dela. Analiza moderne umetnosti pojasni, kako so impresionisti, fovisti in kubisti z odmikom od konvencij začeli formalno raziskovanje in utiranje poti k vse večji abstrakciji.

V razlagi sodobne umetnosti Gombrich poudarja pomen razumevanja, kako je umetnost, ki je pogosto zmedena in celo nerazumljiva laični javnosti, zakoreninjena v namerni prekinitvi s konvencijo in tradicijo. Takšna umetnost uteleša popolno svobodo umetniškega izražanja. Za Gombricha je sodobna umetnost neskončno raziskovanje, pri katerem se materiali, ideje in oblike nenehno na novo oblikujejo. Današnji umetnik kot dedič te zgodovine je odgovoren za nadaljevanje tega prizadevanja in dodajanje lastnega glasu večnemu dialogu med preteklostjo in prihodnostjo.

Zgodovina umetnosti je torej vodnik za razumevanje notranje logike umetnosti in prepoznavanje zapuščine, ki jo nosi v sebi vsak sodobni umetnik. Zgodovina ni le zaporedje dogodkov, temveč živ vir tehnik, navdihov, idej in simbolov. S svojimi analizami in primeri Gombrich ponuja ključe za dojemanje umetnosti kot univerzalnega in večnega jezika.

Neven BORAK